

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
Заснований у жовтні 2010 р.
Виходить 2 рази на рік

ВІСНИК

УНІВЕРСИТЕТУ імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

СЕРІЯ

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Демченко Ф.Г. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-8-12 Щодо сутності феноменів «потенціал», «творчий потенціал», «творчий потенціал викладача»	8
Карпова М.Є. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-13-17 Історичні витоки становлення професії педіатра як суб'єкта командної діяльності	13
Корольова Л.В. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-18-21 Сучасні проблеми системи вищої освіти Румунії	18
Короткова Л.І. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-22-28 Зарубіжний досвід створення та функціонування освітньо-виробничих кластерних структур сфери послуг	22
Lichman L.Yu. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-29-33 Linguistic / foreign linguistic competence concept scope: building genesis.....	29
Олексієнко Л.А. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-34-39 Основні підходи до професійної підготовки майбутніх перекладачів в університетах Австрії	34
Сапожников С.В. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-40-44 Система вищої педагогічної освіти Республіки Болгарія як галузь системного дослідження та об'єкт порівняльного аналізу.....	40

Програмні цілі – висвітлення результатів новітніх досліджень та досягнень педагогічної та психологічної науки за всіма теоретичними і практичними напрямками.

Для наукових працівників, фахівців-педагогів та психологів, студентів, широкого кола дослідників педагогічної і психологічної галузей науки.

Матеріали публікуються змішаними мовами.

Журнал «Вісник Університету імені Альфреда Нобеля».
Серія «Педагогіка і психологія» затверджений у Переліку наукових фахових видань рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України (наказ від 10.05.2017 р. № 693).

Журнал «Вісник університету імені Альфреда Нобеля».
Серія «Педагогіка і психологія» зареєстровано у міжнародних наукометричних базах Ulrich's Periodicals Directory, Index Copernicus та індексується в Google Scholar.

Журнал затверджено до друку і до поширення через мережу Інтернет за рекомендацією вченої ради Університету імені Альфреда Нобеля (протокол № 6 від 12.10.2017 р.).

Свідчення про державну реєстрацію
КВ № 22577-12477ПР від 20.02.2017 р.

2 (14) 2017

Таможська І.В. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-45-50 Приват-доценти Новоросійського університету: науково-педагогічна діяльність та професійний розвиток (1901–1917 рр.)	45
Чеховська М.В. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-51-55 Історико-педагогічні особливості професійної підготовки майбутніх товарознавців	51

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Балюк В.Є. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-56-52 Використання метафоричних асоціативних карт на уроках української літератури як засіб формування креативної інтелектуальної особистості	56
Батраченко І.Г. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-53-68 Використання метафор у процесі викладання екологічної психології студентам-психологам	63
Виселко А.Д. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-69-73 Психолого-педагогічний супровід адаптації іноземних студентів	69
Дніпрова О.А., Єрмолаєва Т.В. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-74-78 Взаємозв'язок самооцінки та надмірної ваги у людини	74
Надточій С.М. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-79-83 Формування соціокультурної компетентності вчителя-словесника	79
Олійник І.В., Ноженко Ю.М. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-84-89 Феномен психологічної готовності дітей до навчання у школі в психолого-педагогічній літературі	84
Олійник М.М. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-90-94 Роль сім'ї у формуванні рухової активності дітей	90
Пінська О.Л. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-95-100 Міжособистісні відносини як психологічний чинник педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу у вищій школі	95
Черевко С.В., Індиченко Л.С., Лопуга А.В., Плошинська А.А. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-101-108 Аспекти виховної роботи з майбутніми тренерами-викладачами: здоров'язбереження	101
Шепеленко Т.Л. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-109-115 Теоретичні засади проблеми пізнавальної активності і самостійності студентів	109

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР –

Б.І. ХОЛОД, доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

Редакційна рада

Заступник головного редактора

А.О. Задоя, доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

С.Б. Вакарчук, доктор фізико-математичних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

В.В. Зірка, доктор філологічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

В.А. Павлова, доктор економічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

О.В. Пушкіна, доктор юридичних наук, доцент
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

О.Б. Тарнопольський, доктор педагогічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

Редакційна колегія серії

Головний редактор серії

О.Б. Тарнопольський, доктор педагогічних наук, професор
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

Н.П. Волкова, доктор педагогічних наук, професор,
заступник головного редактора серії
(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

С.М. Амеліна, доктор педагогічних наук, професор

С.П. Кожушко, доктор педагогічних наук, професор

(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

В. Крігер, доктор філософії, професор (Німеччина)

Т.О. Пахомова, доктор педагогічних наук, професор

А.П. Самодрин, доктор педагогічних наук

(Кременчуцький інститут Університету імені Альфреда Нобеля)

С.В. Сапожников, доктор педагогічних наук, професор

(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

Т.І. Сущенко, доктор педагогічних наук, професор

С.Я. Харченко, доктор педагогічних наук, професор

І.Ф. Ісаєв, доктор педагогічних наук, професор (Росія)

Дж.Л. Ліонтас, доктор (США)

Amélia Lopes PhD Full Professor, University of Porto, (Portugal)

Е. Френдо, магістр (Німеччина)

В.М. Чорнобровкін, доктор психологічних наук, професор

Ю.М. Швалб, доктор психологічних наук, професор

О.В. Лебідь, кандидат педагогічних наук, доцент

(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

І.В. Олійник, кандидат педагогічних наук,

відповідальний секретар

(Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Avsiukevich Y.S. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-116-122 Approach to research-teaching nexus in undergraduate education	116
Берестень Е.Е. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-123-126 Обучение фонетике на уроке немецкого языка	123
Бірюкова Т.В., Федів В.І., Олар О.І., Микитюк О.Ю. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-127-130 Проблемне навчання при вивченні медичної та біологічної фізики	127
Верченко Л.С. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-131-136 Технологія розвитку соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки: змістово-процесуальна складова	131
Волкова Н.П., Бикова В.О. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-137-147 Технології аналізу ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців	137
Гаркуша І.В., Кайко В.І. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-148-155 Формування системи мотивів та мотиваційного профілю співробітників у сучасній науці	148
Жданюк А.В. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-156-162 Визначення рівня сформованості мотиваційного критерію готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності: констатувальний етап експерименту	156
Зірка В.В. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-163-169 Підготовка студентів-перекладачів до моделювання смарт-текстів	163
Королецька Л.В. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-170-174 Наукове обґрунтування педагогічної системи формування екологічної культури майбутніх бакалаврів лісового і садово-паркового господарства	170
Локарева Г.В. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-175-180 Формування художньо-естетичного сприйняття як професійної якості в майбутнього художника-дизайнера	175
Мажец Б.В. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-181-186 Протидія дискримінації в дошкільних навчальних закладах Польщі	181
Масалов Д.М. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-187-190 Структура і зміст самостійної творчої діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів	187
Мірошниченко В.М. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-191-196 Індивідуалізація самостійної навчальної діяльності майбутніх філологів	191
Pavlenko O.O. , Triakina O.O. , Timchenko-Mikhailidi N.S. , Pugach V.B. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-197-203 Evaluation of the communicative competence level of masters in the field of foreign economic activity and methods of its development	197
Тарнопольський О.Б., Черняк Н.А., Сторожук С.Д. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-204-210 Викладання англійською мовою дисциплін гуманітарного циклу як вид англомовного занурення на молодших курсах немовних вишів	204
Феднова І.М. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-211-217 Теоретичні аспекти готовності студентів-іноземців до навчання в українській вищій школі	211
Фрицюк В.А. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-218-222 Компоненти готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку	218
Яворська Н.В. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-223-228 Формування професійної компетентності майбутніх юристів у контексті стандартизації	223

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Liontas John I. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-229-237 Through the looking glass: a second look at understanding idiomaticity in CALL	229
Ещенко М.Г. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-238-243 Використання web-ресурсів при викладанні курсу «Трудове право України» у ВНЗ Донецької області	238
Кожушко С.П. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-244-249 Інтерактивні технології навчання у підготовці майбутніх фахівців туристичної галузі до професійної взаємодії	244

Осацька Ю.Є., Козинець І.І. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-250-254	
Ділова гра «Складання кошторису будівельного проекту» як елемент тренінгу	
та апробація спеціальних компетенцій студентів	250

УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПЕДАГОГІКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТИ

Лебідь О.В. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-255-263	
Методологічні підходи у формуванні готовності майбутнього керівника	
загальноосвітнього навчального закладу до стратегічного управління в умовах магістратури.....	255
РЕФЕРАТИ (ABSTRACTS).....	264

CONTENTS

THEORETICAL AND HISTORICAL ASPECTS OF PEDAGOGY

Demchenko F.G. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-8-12 On the essence of the "potential", "creative potential", "creative potential of the teacher" phenomena.....	8
Karpova M. Ye. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-13-17 Historical sources of becoming a pediatrician as a subject of team activity	13
Koroliova L.V. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-18-21 Current problems of higher education in Romania	18
Korotkova L.I. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-22-28 Foreign experience in developing and functioning of cluster structures in service area.....	22
Lichman L.Yu. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-29-33 Linguistic / foreign linguistic competence concept scope: building genesis.....	29
Oleksienko L.A. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-34-39 Principal approaches to professional training of future translators at Austrian universities	34
Sapozhnikov S.V. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-40-44 The system of higher education in the republic of Bulgaria as a field of systemic research and the object of comparative analysis	40
Tamozska I.V. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-45-50 Privat-associate professors of Novorosiisk University: scientific and pedagogical activities and professional development (1901–1917).....	45
Chekhovskaya M.V. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-51-55 The historical and pedagogical features of the professional preparation of future commodity researchers.....	51

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE PERSONALITY TEACHING, UPBRINGING, AND DEVELOPMENT

Baljuk V.Ye. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-56-52 Use of metaphorical associative cards at lessons of Ukrainian literature as a means of formation of creative intellectual personality.....	56
Batrachenko I.G. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-53-68 Use of metaphor in the process of teaching environmental psychology to students of psychology	63
Vyselko A.D. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-69-73 Psychological and pedagogical support of foreign students' adaptation	69
Dniprova O.A., Yermolaeva T.V. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-74-78 The interrelation of person's self-esteem and overweight	74
Nadtochiy S.M. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-79-83 Formations of sociocultural competence of the language and literature teacher	79
Oliynik I.V., Nozhenko Yu.M. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-84-89 Phenomenon of psychological readiness of children for studies at school in psychological and pedagogical literature.....	84
Oliynik M.M. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-90-94 The role of family in formation of physical activity of children	90
Pinska O.L. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-95-100 Interpersonal relationships as a psychological factor for pedagogical cooperation between actors of an educational process at a university	95
Cherevko S.V., Indychenko L.S., Lopuha A.V., Ploshynska A.A. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-101-108 Aspects of educational work with future trainers-teachers: health-consciousness.....	101
Shepelenko T.L. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-109-115 Theoretical aspects of the issue of students' cognitive activity and independence	109

THEORETICAL AND METODOLOGICAL FOUNDATIONS OF PROFESSIONAL EDUCATION

Avsiukevich Y.S. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-116-122 Approach to research-teaching nexus in undergraduate education	116
Beresten Ye.Ye. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-123-126 Teaching German phonetics in class.....	123
Biryukova T.V., Fediv V.I., Olar O.I., Mykytyuk O.Y. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-127-130 Problem-based learning in studying medical and biological physics	127

Verchenko L.S. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-131-136 The technology of socio-communicative competence development in future higher school teachers in the process of master's degree training: content-and-process component	131
Volkova N.P., Bykova V.O. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-137-147 The situation analysis technologies in the process of future specialist's professional training	137
Garkusha I.V., Kaiko V.I. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-148-155 Developing the system of motives and motivational profiles of employees in modern science	148
Zhdaniuk A.V. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-156-162 Determining the level of motivational criteria formation as to the level of future lawyers' readiness to avoid conflicts in their future professional activities: the establishing stage of the experiment.....	156
Zirka V.V. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-163-169 Training students-translators to model smart-texts.....	163
Koroletska L.V. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-170-174 Scientific rationale for the pedagogical system of formation of ecological culture of future bachelors in forestry and park gardening.....	170
Lokareva G.V. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-175-180 The formation of artistic and esthetic perception as a professional quality of future artist-designer.....	175
Bożena Marzec DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-181-186 Anti-discrimination actions in kindergartens in Poland	181
Masalov D.V. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-187-190 Structure and contents of independent creative activities of higher educational establishment students	187
Miroshnychenko V.M. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-191-196 The individualization of future philologists' autonomous studies.....	191
Pavlenko O.O., Triakina O.O., Timchenko-Mikhailidi N.S., Pugach V.B. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-197-203 Evaluation of the communicative competence level of masters in the field of foreign economic activity and methods of its development	197
Tarnopolsky O.B., Chernyak N.O., Storozhuk S.D. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-204-210 Teaching humanitarian disciplines in English as a form of English immersion in the early years of studies at non-linguistic tertiary educational institutions.....	204
Fednova I.M. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-211-217 The study of psychological readiness of foreign students to learning at higher school	211
Frytsiuk V.A. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-218-222 Components of future teachers' readiness to continuing professional self-development	218
Iavorska N.V. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-223-228 Formation of professional competence of future lawyers in the context of standardization	223

STATE-OF-THE-ART TEACHING/LEARNING TECHNIQUES IN HIGHER EDUCATION

Liontas John I. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-229-237 Through the looking glass: a second look at understanding idiomaticity in CALL.....	229
Yeshchenko M.G. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-238-243 Using web resources while teaching the course of "labor law of Ukraine"	238
Kozhushko S.P. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-244-249 Interactive technologies in preparing future specialists of tourism business for professional interaction	244
Osatska Iu.Ye., Kozinets I.I. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-250-254 Simulation "budgeting of a building project" as a part of students' special competence training and testing	250

MANAGERIAL AND PEDAGOGICO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF EDUCATION

Lebid O.V. DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-255-263 Methodological approaches to the research of preparing future leaders of general educational institutions to strategic management in the conditions of master degree studies	255
--	-----

ABSTRACTS	264
------------------------	-----

DOI 10.32342/2522-41-5-2017-0-14-45-50

УДК 37.015(091)

І.В. ТАМОЖСЬКА,
*кандидат педагогічних наук,
викладач Харківського державного автотранспортного коледжу*

ПРИВАТ-ДОЦЕНТИ НОВОРОСІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК (1901–1917 рр.)

У статті здійснено ретроспективний аналіз науково-дослідної та педагогічної діяльності приват-доцентів на медичному факультеті Новоросійського університету в період 1901–1917 рр. Акцентовано увагу на зростанні ролі приват-доцентів в науково-педагогічній діяльності Новоросійського університету. Підкреслено, що наукові відрядження до вищих навчальних закладів та освітніх установ Західної Європи сприяли підвищенню освітнього, методичного та наукового рівня підготовки приват-доцентів.

Ключові слова: Новоросійський університет, медичний факультет, науково-педагогічна діяльність, професійний розвиток, приват-доценти.

Постановка проблеми. Важливо вміти визначити в минулому передумови змін сучасної вітчизняної освіти, а також скористатися кращими історико-педагогічними здобутками задля запобігання повторення допущених помилок. Висвітлення науково-педагогічної діяльності приват-доцентів Новоросійського університету в період 1901–1917 рр. дасть можливість зробити висновок про життєздатність інституту приват-доцентури. Необхідно при цьому врахувати сучасні реалії в оновленні професорсько-викладацького складу.

Аналіз останніх досліджень. Особливості науково-педагогічної діяльності приват-доцентів вітчизняних університетів другої половини XIX – початку XX ст. досліджували М.В. Грибовський, І.С. Даценко, С.М. Куліш, І.В. Пискунов, Т.М. Попова, Г.О. Шарібжанова та інші вчені. В історико-педагогічних працях дослідників висвітлено питання процедури обіймання посади приват-доцента, законодавчого забезпечення роботи приват-доцентів, статусу приват-доцентів у різних університетах і відносини із професурою, кількісного складу приват-доцентів.

Метою статті є висвітлення науково-педагогічної діяльності приват-доцентів Новоросійського університету на кафедрах медичного факультету.

Виклад основного матеріалу. 25 листопада 1892 р. за ініціативою декана медичного факультету професора В.В. Подвисоцького до Новоросійського університету на кафедру оперативної хірургії було запрошено з Університету Св. Володимира приват-доцента хірургічної діагностики К.М. Сапежка, який у квітні 1902 р. став екстраординарним професором. Зусиллями К.М. Сапежка була відкрита хірургічна клініка з лапаротомною операційною. За власні кошти К.М. Сапежка придбав багатофункціональний операційний стіл, а також вітражі, піаніно та інші речі. Брав участь у створенні Патологоанатомічного музею.

9 листопада 1901 р. декан медичного факультету доповідав ученій раді свої міркування щодо заміщення кафедри гістології та ембріології. В.В. Подвисоцький звернув увагу на захищену докторську дисертацію «Строение поджелудочной железы» колишнім своїм учнем О.Ф. Маньковським. Він визнав її закінченою науковою працею, що має внутрішню єдність змісту, містить нові наукові результати та положення. 33-річний випускник Університету Св. Володимира мав значний досвід боротьби з холерою в Бесарабії, а також досвід

роботи земським лікарем. З 1897 р. О.Ф. Маньковський був прозектором кафедри загальної патології Університету Св. Володимира, секретарем журналу «Русский архив патологии, клинической медицины и бактериологии» (редактором цього видання був В.В. Подвисоцький). До 1901 р. опублікував 14 наукових праць [1, а. 216–217 зв.].

Зайнявши кафедру гістології та ембріології, О.Ф. Маньковський домігся, щоб гістологію викладали студентам не з II, а з I курсу, що дало можливість збільшити кількість навчальних годин на вивчення цієї дисципліни. О.Ф. Маньковський закупив медичні прилади та мікроскопи для Новоросійського університету на фабриці Цейса в Йені з розстрочкою виплати, оскільки Міністерство народної освіти не виділило кошти на це. У гістологічній лабораторії задіяли 14 кімнат для улаштування затемнення для демонстрації на лекційних заняттях світлин. Улітку 1903 р. О.Ф. Маньковський ознайомився з організацією роботи гістологічних лабораторій в 11 містах Західної Європи. Став ініціатором організації Ембріологічного музею [2, с. 98–105].

На кафедрі приватної патології і терапії виявили бажання працювати приват-доцент Університету Св. Володимира Ф.Г. Яновський та екстраординарний професор К. Вагнер. Науковці були досвідченими клініцистами, до того ж Ф. Г. Яновський володів бактеріологічним методом наукового дослідження. Ректор Новоросійського університету Ф.М. Шведов рекомендував взяти на кафедру Ф.Г. Яновського, аргументуючи свій вибір тим, що К. Вагнер багато часу приділяє лікарській практиці [3, а. 530–539 зв.].

Наприкінці XIX ст. розпочалася науково-педагогічна діяльність М.Ф. Гамалія. У 1886 р. він був відряджений до Парижа, де працював із відомим ученим Луї Пастером, вивчав щеплення проти сказу. Разом з І.І. Мечниковим заснували Одеську бактеріологічну станцію. Уперше впровадив у Російській імперії вакцинацію населення проти сказу. Займався вивченням таких захворювань, як холера, чума та інші. У 1888 р. М. Ф. Гамалія відкрив холероподібний пташиний вібірйон. Рекомендував вакцину для запобігання холері та запропонував методи лікування цього захворювання. У 1892 р. М.Ф. Гамалія захистив докторську дисертацію «Етіологія холери з точки зору експериментальної патології». У цьому ж році відкрив явище спонтанного розчинення мікробів. А в 1899 р. в Одесі під його керівництвом було створено Бактеріологічний інститут. З листопада 1903 р. М.Ф. Гамалія як приватний викладач читав лекції в приміщенні медичного факультету, практику проводив у власному Бактеріологічному інституті (був заможною людиною). Щоб надати йому посаду приват-доцента, 30 професорам було доручено проаналізувати 22 його наукові праці. Наприклад, Д.П. Кишенський вивчав 10 наукових праць, М.Б. Блауберг – 1 наукову працю. Хоча науковці одержали праці ще в листопаді 1903 р., однак до початку грудня 1905 р. шестеро професорів не надали свої рецензії. Тому тільки в лютому 1906 р. М.Ф. Гамалія зміг прочитати дві пробні лекції: «Значение бактериологии для общей патологии» та «Влияние введения в кровь бактерий и токсинов на кровь и кровообращение». Лекційний матеріал містив інформацію про результати проведених ним наукових досліджень. Більшість професорів надали схвальну оцінку науковим працям М.Ф. Гамалії. В архівних матеріалах «О Приват-доцентах (частных)» є запис одного з професорів (його підпис нерозбірливий), де йдеться про те, що наукові праці М.Ф. Гамалії написані «живо и интересно, в критической оценке вопросов виден тонкий специалист». 18 травня 1906 р. науковець офіційно став приват-доцентом Новоросійського університету. Про проведення М.Ф. Гамалією 7 листопада 1906 р. вступної лекції «Человек и бактерия в борьбе за жизнь» було повідомлено 17 професорів медичного факультету [4, а. 1–20, 21–21 зв., 30–44 зв.].

8 травня 1907 р. ректор Новоросійського університету І.М. Занчевський звелів декану медичного факультету подати списки приват-доцентів, які не одержували винагороди, а також тих, які читали обов'язкові та необов'язкові навчальні курси. З'ясувалося, що Л.О. Тарасевич мав педагогічне навантаження, що перевищувало професорське (10 год щотижня), а саме: обов'язковий курс «Загальна патологія» (4 год), «Бактеріологія» (4 год) і практичні заняття з бактеріології (2 год). М.М. Зеленецький викладав такі дисципліни: «Визначення рослин» (2 год щотижня), «Загальний курс ботаніки» (6 год щотижня). О.О. Дьошин читав обов'язковий курс «Хірургічна патологія» (4 год), М.Ф. Гамалія – необов'язковий курс «Загальна патологія інфекцій» (2 год) з практичними заняттями (2 год), Ч.І. Хенцинський – необов'язкові спецкурси: «Патолого-анатомічна казуїстика» (2 год), «Техніка патологоана-

томічних розтинів» (2 год), «Діагностика в хірургії» (2 год) та інші. Отже, обов'язкових навчальних курсів приват-доцентами читалося на медичному факультеті Новоросійського університету значно більше, ніж обов'язкових [5, а. 3–5].

У 1908 р. на кафедру приватної патології і терапії Новоросійського університету претендували троє приват-доцентів: С.С. Груздев (Військово-медична академія), К.І. Коровицький (ординатор терапевтичної клініки Університету Св. Володимира) та Л.І. Усков (кафедра внутрішніх хвороб Новоросійського університету). Сім професорів медичного факультету надали перевагу кандидатурі С.С. Груздева – учню С.П. Боткіна та В.О. Монасєїна, який з 1904 р. був приват-доцентом Військово-медичної академії з діагностики та клініки внутрішніх хвороб. Утім з 1909 р. С.С. Груздев став на службу до Харківського університету, а з 1913 р. був призначений у Новоросійському університеті завідуючим кафедрою факультетської терапевтичної клініки. Кафедру приватної патології і терапії займає К.І. Коровицький, який у 1914 р. стає професором. Він займається спектрофотометрією крові хворих, проблемами діагностики та лікування ревматизму. Л.І. Усков у Новоросійському університеті був зарахований на кафедру госпітальної терапії [6, с. 20–22].

За ініціативою професора М.Б. Блауберга приват-доцентом кафедри фармації та фармакогнозії став випускник Дерптського університету А.М. Кангер. 18 листопада 1910 р. він провів пробу лекцію «Судебно-химическое открытие пикриновой и хрилофоловой кислот». На той час він мав 5 наукових праць. М.Б. Блауберг зазначив, що А.М. Кангер прекрасно засвоїв фармацевтику, активно займався підготовкою лабораторних праць для слухачів Фармацевтичного інституту. У вересні 1912 р. А.М. Кангера було призначено ректором Хіміко-фармацевтичного університету [7, а. 11–16 зв., 20–20 зв.].

Приват-доцент Новоросійського університету В.Д. Брант відвідав під час відрядження до Німеччини 9 гінекологічних і хірургічних клінік. В університетській жіночій клініці в Шаріте, яку з 1910 р. очолював професор Е. Бумм (президент Німецького товариства гінекологів), він прослухав лекції з цистоскопії, акушерства та гінекології. Вразили його лекції професора хірургії Г. Кютнера в м. Бреслау (м. Вроцлав) – жива бесіда, що подобалася студентам [8, с. 54–76]. Після повернення з відрядження В.Д. Брант перейшов до Санкт-Петербурзького повивально-гінекологічного інституту й навесні 1912 р. балотувався на кафедру акушерства й гінекології Миколаївського університету в Саратові.

Закордонні відрядження залишалися важливим напрямом підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів Новоросійського університету. Деякі приват-доценти цього університету перебували в навчальних закладах Західної Європи значно довше звичних 2 років. Наприклад, приват-доцент М.О. Шульгін, поглиблюючи свої знання з біології, провів в університетах Австро-Угорщини й Німеччини 10 років. У Єнському університеті йому було присуджено ступінь доктора філософії і доктора зоології, у Гейдельберзькому – доктора медицини. Зоолог Я.М. Лебединський (в 1891–1903 рр. був штатним приват-доцентом) з 1898 до 1915 рр. перебував за кордоном 11 разів (під час вакацій). Улітку 1913 р. були в закордонних відрядженнях 23 професори і 13 приват-доцентів та лаборантів Новоросійського університету [9, с. 14, 23–26].

В 1912 р. медичний факультет Новоросійського університету, як і аналогічні факультети Військово-медичної академії, Харківського та Київського університетів, брав участь у формуванні медичного факультету Саратовського університету. Усього там балотувалося на 6 кафедр 16 осіб, зокрема колишній ординарний професор кафедри дитячих хвороб В.П. Якубович, приват-доценти Б.О. Дробний і К.О. Юдін, професор М.М. Попов, колишній приват-доцент В.І. Руднев. У результаті балотування К.О. Юдін (з 1911 р. був приват-доцентом кафедри очних хвороб з клінікою) з 1 липня 1912 р. очолив аналогічну кафедру Саратовського університету. Він мав багатий досвід лікаря-офтальмолога, більше 4 років працював земським лікарем у Рязанській і Тульській губерніях, в 1903 р. відвідав офтальмологічні лікарні в Берліні та Парижі. Потім зайняв посаду ординатора офтальмологічної клініки Новоросійського університету, водночас був ординатором міської офтальмологічної лікарні Одеси. Щоденно приймав до 100 хворих, провів до тисячі операцій, з 1911 р. став секретарем журналу «Вестник офтальмологии». З 1908 р. К.О. Юдін – секретар Офтальмологічного товариства. В IX–X семестрах (з весни 1911 р.) проводив для студентів заняття з оперативної офтальмології з практикою на трупах, був автором 16 наукових праць. Професор В.П. Філатов уважав К.О. Юдіна вмілим діагностом, прекрасним очним хірургом.

А.О. Сапегін займався дослідженням питань з цитології та генетичних основ спадковості. В опануванні нових знань значну роль відіграли особисті контакти з берлінським генетиком Е. Бауром, празьким цитологом і генетиком Б. Немецем. Результатом досліджень став підручник «Законы наследственности как основа сельскохозяйственных растений», опублікований в 1912 р. А.О. Сапегін читав у Новоросійському університеті навчальний курс «Законы спадковости і методика відбору сільськогосподарських рослин» (пізніше його назвали по-іншому – «Генетика і селекція»), проводив практичні заняття з цитологічних основ спадковості. У 1914 р. у Санкт-Петербурзькому університеті він захистив докторську дисертацію «Исследование наследственности пластид». Одним із перших у Російській імперії провів штучні схрещення з метою селекції. Приват-доцент Санкт-Петербурзького університету Ю.О. Філіпченко першу лекцію «Учение о наследственности и эволюция» провів у Новоросійському університеті 18 вересня 1913 р. [10].

22 травня 1914 р. понадштатний ординатор центральної лабораторії медичного факультету М.Б. Станішевська прочитала першу пробну лекцію «О современных способах предохранения и лечения брюшного тифа». Від другої лекції її звільнили, надавши статус приват-доцента кафедри приватної патології і терапії. Вона була першою жінкою, яка захистила докторську дисертацію (тема наукової роботи – «Патологоанатомические изменения костного мозга при инфекционных болезнях»). Це вплинуло на рішення факультету перевести її на кафедру інфекційних хвороб. В 1915 р. М.Б. Станішевська читала дисципліну «Семіотика внутрішніх хвороб» для студентів III і IV курсів (з 18⁰⁰ до 20⁰⁰), що була не обов'язковою для відвідування. Деякий час вона виконувала обов'язки університетського лікаря, але за цю роботу їй не було встановлено оплати. М.Б. Станішевська стояла біля витоків патогенетичного напрямку у вивченні інфекційних хвороб [11, а. 84, 93; 12, а. 7, 9].

Серед інших науковців вирізнявся високою ерудицією та освіченістю приват-доцент Новоросійського та Московського університетів Л.О. Тарасевич. Він читав навчальні курси «Бактеріологія» (2 год щотижня) та «Загальна патологія» (4 год щотижня), вів практичні заняття (6 год щотижня); викладав дисципліну «Епізоотологія». У 1907 р. керував науковою роботою студентів, проводив велику кількість публічних лекцій. Був делегований на Х Пироговський з'їзд, на якому проголосив доповідь «Про голодування». У Києві (1907 р.) вийшов його підручник «Общая патология (введение в изучение физиологии больного человека)». Л.О. Тарасевич був призначений опонентом при захисті докторської дисертації В.К. Стефанського «Кислотоупорные бактерии». Виступав із доповіддю на з'їзді лікарів Волині. Утім 2 травня 1907 р. на кафедру загальної патології Новоросійського університету науковця не балотували. Причиною прийняття такого рішення послужив той факт, що більшість професорів не сприймали його політичних поглядів.

Л.О. Тарасевич редагував тритомну колективну наукову працю «Медицинская микробиология» (1912–1915 рр.). Його внесок у вирішення проблем епідеміології холери, черевного та висипного тифу, малярії, дизентерії та туберкульозу загальновідомий, як і його зусилля з масової вакцинації населення, були вагомими [13, с. 67].

На медичному факультеті Новоросійського університету станом на 1915 р. 17 приват-доцентів були докторами медицини, лише А.М. Кангер – магістром фармації і фармакогнозії, тоді як на фізико-математичному факультеті з 25 приват-доцентів 12 були лише магістрантами, а 4 мали докторські дипломи. На історико-філологічному факультеті було 9 приват-доцентів, на юридичному – 4 приват-доценти. Перша світова війна внесла певні корективи в діяльність приват-доцентів. М.О. Куковеров із кафедри хірургічної патології і терапії став лікарем в офіцерському шпиталі, створеному на базі університетської клініки, Г.Я. Точидловський – членом комісії, що розробляла заходи боротьби з отруйними газами. О.Ю. Коншин разом із двома асистентами та викладачем Комерційного училища займався випробуваннями проти газів. В.М. Новіков читав навчальний курс «Військово-польова хірургія з операціями на трупах» (2 год щотижня) для студентів V курсу за програмою, затвердженою Міністерством народної освіти. Приват-доценти Ф.Ф. Селіванов і М.С. Цонев вивчали технологію виробництва уротропіну.

Приват-доценти В.М. Новіков та А.П. Самарін читали на медичному факультеті студентам III курсу паралельні курси з оперативної хірургії. Їх відвідувало в 1917 р. майже 500 студентів. Крім того, А.П. Самарін проводив лекції з оториноларингології. Підвищилася опла-

та річної навчальної години викладачам Новоросійського університету до 300 карбованців, але спостерігалось зменшення бюджетних видатків та інфляційні процеси, що не покращувало їхнього матеріального становища. У Новоросійському університеті не було надруковано огляду викладання та розподілу лекцій на 1917/1918 навчальний рік, а використовувалась попередній – за 1916/1917 рік, куди було внесено доповнення та зроблено виправлення [14, а. 5–10 зв., 19–28, 68–70].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основним джерелом заповнення вакансій Новоросійського університету в період 1901–1917 рр. став інститут приват-доцентури. Приват-доценти надали неабиякий інформаційно-науковий імпульс навчальному процесу на медичному факультеті.

Список використаних джерел

1. Овыплате вознаграждения приват-доцентам // РДІА в СПб., ф. 733, оп. 151, спр. 201. – 253 арк.
2. Отчет о состоянии и деятельности Императорского Новороссийского университета за 1903 год. Составлен по поручению Совета университета орд. профессором Н.Е. Казанским. – Одесса: «Экономическая» тип., 1904. – 191 с.
3. О замещении вакантных кафедр // РДІА в СПб., ф. 733, оп. 151, спр. 158. – 543 арк.
4. О Приват-доцентах (частных) // ДАОО, ф. 45, оп. 18, спр. 185. – 68 арк.
5. О приват-доцентах // ДАОО, ф. 45, оп. 18, спр. 227. – 85 арк.
6. Левашов В. Рекомендации на кафедру частной патологии и терапии / В. Левашов, А. Щербаков // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1908. – Т. 111. – С. 19–26.
7. О Приват-доцентах // ДАОО, ф. 45, оп. 18, спр. 344. – 327 арк.
8. Отчет приват-доцента В. Д. Бранта о научной заграничной командировке // Записки Императорского Новороссийского университета. – 1911. – Вып. IV. – С. 53–85.
9. Урсу Д.П. Одесса в европейском научном и культурном пространстве (XIX–XX вв.). Документальные очерки / Д.П. Урсу. – Одесса: Апрель, 2014. – 272 с.
10. Тоцький В.М. Генетика в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова (1865–2005) / В.М. Тоцький, Т.П. Бланковська, Н.П. Гандірук. – Одеса: Астропринт, 2005. – 71 с.
11. О соискании степени Приват-доцента // ДАОО, ф. 45, оп. 18, спр. 537. – 123 арк.
12. Вознаграждение Приват-доцентов // ДАОО, ф. 45, оп. 18, спр. 544. – 38 арк.
13. Отчет о состоянии и деятельности Императорского Новороссийского университета за 1915 г. – Одесса: Техник, 1916. – 439 с.
14. Обзорение преподавания и распределения лекций // ДАОО, ф. 45, оп. 18, спр. 599. – 71 арк.

References

1. *O vyplate voznahrazhdeniia privat-dotsentam* [About paying privat-associate professors' fees]. RDIA v Sankt-Peterburhe, f. 733, list 151, case 201, 253 p. (In Russian).
2. *Otchet o sostoianii i deiatelnosti Imperatorskoho Novorossiiskoho universiteta za 1903 hod. Sostavlen po porucheniiu Soveta universiteta ord. professorom N.E. Kazanskim* (1904). [Report about state and activity of Imperial Novorossiysk University for 1903. Compiled by order of University Council by ordinary professor N.Ye. Kazanskii]. Odessa, Ekonomicheskaiia Publ., 191 p. (In Russian).
3. *O zameshchenii vakantnykh kafedr* [About filling vacancy departments]. RDIA v Sankt-Peterburhe, f. 733, list 151, case 158, 543 p. (In Russian).
4. *O Privat-dotsentakh (chastnykh)* [About privat-associate professors (private)]. DAOO, f. 45, list 18, case 185, 68 p. (In Russian).
5. *O privat-dotsentakh* [About privat-associate professors]. DAOO, f. 45, list 18, case 227, 85 p. (In Russian).
6. Levashov, V. & Shcherbakov, A. (1908). *Rekomendatsii na kafedru chastnoi patolohii i terapii* [Recommendations to the department of special pathology]. *Zapiski Imperatorskoho Novorossiiskoho universiteta* [Imperial Novorossiysk University Proceedings], vol. 111, p. 19–26 (In Russian).

7. *O Privat-dotsentakh* [About privat-associate professors]. DAOO, f. 45, list 18, case 344, 327 p. (In Russian).
8. *Otchet privat-dotsenta V.D. Branta o nauchnoi zahraničnoi komandirovke* (1911). [Report by privat-associate professor V.D. Brant about his scientific overseas trip]. *Zapiski Imperatorskoho Novorossiiskoho universiteta* [Imperial Novorossiysk University Proceedings], vol. 6, p. 53-85 (In Russian).
9. Ursu, D.P. (2014). *Odessa v evropeiskom nauchnom i kulturnom prostranstve (19-20 vv.). Dokumentalnye ocherki* [Odessa in European scientific and cultural area (19-20 centuries). Documentary outline]. Odessa, April Publ., 272 p. (In Russian).
10. Totskii, V.M., Blankovska, T.P. & Handiruk, N.P. (2005) *Henetika v Odeskomu natsionalnomu universiteti imeni I.I. Mechnikova (1865-2005)* [Genetics in Odessa I. I. Mechnikov National University (1865-2005)]. Odesa, Astroprint Publ., 71 p. (In Ukrainian).
11. *O soiskanii stepeni Privat-dotsenta* [About candidacy for privat-associate professor degree]. DAOO, f. 45, list 18, case 537, 123 p. (In Russian).
12. *Voznahrashdenie Privat-dotsentov* [Privat-associate professors' awards]. DAOO, f. 45, list 18, case 544, 38 p. (In Russian).
13. *Otchet o sostoianii i deiatelnosti Imperatorskoho Novorossiiskoho universiteta za 1915 h.* (1916). [Report about state and activity of Imperial Novorossiysk University for 1915]. Odessa, Tekhnik Publ., 439 p. (In Russian).
14. *Obozrenie prepodavaniia i raspredeleniia lektsii* [Review of lectures teaching and distribution]. DAOO, f. 45, list 18, case 599, 71 p. (In Russian).

В статье осуществлен ретроспективный анализ научно-исследовательской и педагогической деятельности приват-доцентов на медицинском факультете Новороссийского университета в период 1901–1917 гг. Акцентируется внимание на росте роли приват-доцентов в научно-педагогическом наследии Новороссийского университета. Подчеркнуто, что научные командировки в высшие учебные заведения и образовательные учреждения Западной Европы способствовали повышению образовательного, методического и научного уровня подготовки приват-доцентов.

Ключевые слова: Новороссийский университет, медицинский факультет, научно-педагогическая деятельность, профессиональное развитие, приват-доценты.

The retrospective analysis of the activities of scientific and pedagogic staff at the Medical School of Novorosiisk University during 1901 – 1917 is presented in the article. It is stressed that privat-associate professors played a significant role in Novorosiisk University's scientific-pedagogical work. It is stressed that scientific trips to higher educational establishments and educational institutions in Western Europe contributed to increasing educational, methodological and scientific attainment level of privat-associate professors' staff.

Key words: Novorosiisk University, medical faculty, scientific and pedagogical activities, professional development, privat-associate professors.

Одержано 7.11.2017.